

شاهنامه برای ایرانیان ، تاریخ است نه افسانه

دکتر جلال خالقی مطلق

پوریا گل محمدی

آنها در نشریات ادبی نمودم .
من از یک سیستم با عنوان « سیستم مثبت »
برای تصحیح خود سود برده ام و سعی کرده
ام هیچ چیز هدر نرود . یکی از کارهای
اشتباه بعضی از تصحیح کنندگان شاهنامه این
است که نسخه ها را بدون تحقیق و بررسی
انتخاب و اقدام به تصحیح می کنند . اما من
در کار خود هیچ نسخه ای را بدون منطق
علمی به کار نبرده ام .

یعنی کار شما بدون نقص است؟

* خیر ، نباید فراموش کرد « گل بی عیب
خداست » . اشتباه در کار من هم وجود دارد
اما من سعی کردم با استفاده از سیستم علمی
تصحیح متون ، از اشتباه جلوگیری کنم .
شاهنامه چاپ مسکو از معتبرترین چاپهای
موجود است؛ نظر شما در باره این تصحیح
چیست؟

نخستین ایراد تصحیح شاهنامه چاپ مسکو
قلت نسخه های به کار رفته در تصحیح است
. با دوسه نسخه نمی توان اثری مانند شاهنامه
فردوسی را تصحیح کرد .
دومین ایراد ، زیادی تعداد تصحیح کنندگان

دکتر "جلال خالقی مطلق" چهره نام آشنای
عرصه ادبیات و زبان فارسی است . وی هم اکنون
در کشور آلمان ساکن و مدت ۳۴ سال است که
در حال تصحیح شاهنامه است . بدون شک در
آینده ای نه چندان دور در مورد او و تصحیح
شاهنامه بیشتر می شنویم . در مورد تصحیح
شاهنامه با وی گفت و گویی انجام داده ایم که
می خوانید .

چه ویژگیهایی در تصحیح خود می بینید
که در تصحیح های گذشته به آن توجه
نشده است؟

* دکتر جلال خالقی مطلق : ویژگیهای کار
من چند نکته است . از جمله اینکه ، من پیش
از آغاز تصحیح شاهنامه حدود ۱۰ سال نسخه
های موجود از شاهنامه را در سراسر جهان
مورد بررسی قرار داده ام . در ابتدا ۵۰ نسخه
را بررسی کردم و از این میان ۱۵ نسخه را
انتخاب و در کار خود از آنها سود بردم . البته
تمام این نسخه ها را به طور کامل و دقیق
مطالعه کرده ام و در قدم اول اقدام به معرفی

و نداشتن معلومات کافی آنها نسبت به زبان فارسی بود. تعدادی از تصحیح کنندگان که برای این کار انتخاب شده بودند آگاهی زیادی نسبت به شاهنامه و فرهنگ ایرانی نداشتند. مصحح باید ابتدا معلومات خود را بالا ببرد بعد اقدام به تصحیح یک اثر کند، نه اینکه در زمان انجام تصحیح دنبال معلومات باشد.

تفاوت شیوه های تصحیح ما و مستشرقین چیست؟

* نباید فراموش کرد که زبان فارسی زبان مادری ماست و ما حتی اگر هزار سال هم از آن گذشته باشد، نسبت به خارجی هایی که به این زبان گفت و گو نمی کنند آن را بهتر می فهمیم. در آغاز چون ما با شیوه تصحیح علمی - انتقادی که در غرب به کار می رفت آشنایی نداشتیم و آثار خود را به صورت ذوقی تصحیح می کردیم، به همین دلیل آثاری که مستشرقین تصحیح می کردند موفق تر از آثار تصحیح شده توسط استادان فارسی زبان بود. اما اکنون با توجه به اینکه ایرانیان با شیوه های تصحیح به صورت علمی - انتقادی آشنا شده اند و توانایی که در زبان فارسی دارند بهترین تصحیح ها را انجام می دهند و باید گفت، آثار تصحیح شده توسط ایرانیان بهتر است. در زمینه تصحیح، مرحوم علامه قزوینی از افرادی بودند که شیوه ای درست را رواج داد اما بعد از ایشان باز یک گروه از ایرانی ها به نقد ذوقی روی آوردند و شیوه علمی - انتقادی را که توسط قزوینی آغاز شده بود به سوی نقد غیر علمی پیش بردند.

اما باز هم تعدادی از تصحیح کنندگان آثار

ایرانی کار خود را خوب انجام دادند و از آن جمله می توان "غلامحسین یوسفی" را در تصحیح بوستان و گلستان نام برد.

متأسفانه ایرانیان با این که سواد و توانایی انجام کارهای بزرگ را دارند گاهی سهل انگاری می کنند. اما شرق شناسان اگر چه بعضی نکته ها را درک نمی کنند، ولی شیوه های علمی را رعایت می کنند و این باعث می شود تصحیح آنها بهتر و کم خطا تر باشد.

عده ای شاهنامه را به سه بخش « اسطوره»، «حماسی» و «تاریخی» تقسیم کرده اند، نظر شما نسبت به این تقسیم بندی چیست؟

* البته این تقسیم بندی ها در تصحیح شاهنامه اثری ندارد. اما باید گفت این چیزی که مطرح شده است بر اساس آغاز شاهنامه، ادامه آن و وقایع درون آن است، و یک تقسیم بندی صد در صد نیست. اسطوره و تاریخ و حماسه در شاهنامه چندان قابل تفکیک و جدا شدن نیستند. داستان و تاریخ در شاهنامه درهم شده است.

در سنت تفکر و بینش ایرانی، شاهنامه سرگذشت و تاریخ ایران تا حمله اعراب بوده است و ایرانیان هیچ وقت آن را افسانه ندانسته و تاریخ معرفی کرده اند. اما بعد از قرن ۲۰ که ما متوجه شدیم اسطوره، تاریخ و بسیاری چیزهای دیگر از هم جدا می شوند

به اعتقاد نیاکان ما تاریخ سرزمین مردم فارسی زبان از قدیمی ترین ایام تا قبل از حمله اعراب در شاهنامه آمده است. شاهنامه تنها متعلق به مردم ایران نیست بلکه متعلق به تمام مردم فارسی زبان در سراسر دنیاست

باز به تصحیح شاهنامه برگردیم ، تا کنون در تصحیح شاهنامه تا چه مرحله ای پیش رفته اید ؟

* تا کنون ۷ دفتر از شاهنامه تصحیح شده است و ۵ دفتر آن را منتشر کرده ایم . دو دفتر در حال حروف چینی است و یک دفتر نیز در مراحل پایانی تصحیح به سر می برد. البته برای این تصحیح ۸ دفتر تفسیر هم نوشته می شود که تا کنون دو دفتر آن به نگارش در آمده است. اما آنچه در حال حاضر مهم است تصحیح شاهنامه و به پایان رساندن آن است.

قیمت شاهنامه تصحیح شده توسط شما به دلیل انتشار در خارج از ایران حدود ۴ میلیون ریال خواهد شد ، آیا تصمیم ندارید این تصحیح را در ایران منتشر کنید؟

* دلیل انتشار این تصحیح در خارج از ایران یکی این بود که تصحیح هنوز تمام نشده بود و نمی خواستیم به صورت ناقص در ایران منتشر شود. البته ناشران ایرانی هم چنین کاری را قبول نمی کردند. اگرچه من بیش از ۳۰ سال از زندگی ام را صرف تصحیح این اثر کرده ام ، اما با قیمت بالای این اثر در ایران موافق نیستم و از هم اکنون به این فکر هستم که بعد از پایان تصحیح آن را در ایران منتشر کنم.

تصحیح کار راحت و آسانی نیست و نیاز به تحقیق ، مطالعه و دقت دارد . برای تصحیح یک اثر باید نیازها را نیز در نظر گرفت. اکنون در ایران خیلی ها فکر می کنند باید بروند دنبال تصحیح شاهنامه ، این درست نیست. ما کتابهای زیادی در ادبیات فارسی داریم که باید تصحیح شود.

از نسخه بدلهایی که در تصحیح شاهنامه استفاده کردید بگوئید؟

* هر کجا که برای ایبات نیاز به آوردن معادل از نسخه بدل بوده است ، بجای آوردن نسخه بدلها در پایان کتاب ، نسخه بدلها در پایین صفحه معرفی و مقایسه شده اند. این برخلاف کارهایی است که نسخه بدلها را در پایان کتاب معرفی می کنند.

البته این کار برای خوانندگان عادی شاهنامه فرقی نمی کند، چون آنها به متن علاقه دارند اما آنها که روی متن شاهنامه کار می کنند نیاز به نسخه بدل دارند ، اگر این نسخه بدلها نباشد و یا در پایان کتاب باشد مشکل ایجاد می کند . امیدوارم این تصحیح بتواند یک منبع خوب برای پژوهش و تحقیق علاقه مندان قرار بگیرد.

متأسفانه عده ای از مخاطبان در برخورد اول با دیدن نسخه بدلها در کتابهای تصحیح شده هوس تصحیح آن اثر به سرشان می زند و بدون تحقیق در مورد نسخه بدل به آن استناد می کنند و اثر را تصحیح می نمایند که این کار علمی نیست.

من از سال ۱۳۴۸ تصحیح شاهنامه را آغاز کرده ام و بدون آن که کار دیگری انجام داده باشم ، هم اکنون بعد از ۳۴ سال تازه ۵ دفتر از ۸ دفتری را که قرار است تصحیح و منتشر شود منتشر کرده ام . اما در این مدت بسیاری از دوستان چندین بار شاهنامه را با یک تصحیح کامل منتشر کرده اند . این نشان از سرسری گرفتن تصحیح و غیر علمی بودن آن است . چگونه می شود اثری مانند شاهنامه را در یک یا دو سال تصحیح و منتشر کرد .

آیا گروه یا نهاد خاصی برای انجام این کار شما را یاری کرده است؟

* حمایت از این نوع کارها خرج زیادی دارد و در ایران کمتر نهادی در این کارها سرمایه گذاری می کند. در این کار تنها دو نفر از من حمایت کردند، اول خودم از خودم حمایت کردم و تمام پولی را که توسط تدریس در دانشگاه و کلاسهای درسی بدست آوردم خرج این کار کردم. حمایت کننده دوم "میراث ایران" در کشور آمریکا بود که این اثر را منتشر کرد.

فردوسی شاهنامه را نظم و عدهای نیز بر این اعتقاد هستند که شاهنامه یک منظومه است. حقیقت نیز این است که فردوسی سعی کرد آنچه در مورد سرزمین و ملت خویش می داند و می شنود به نظم بیان کند، از طرفی عده ی شاهنامه را شعر می دانند. با توجه به تقسیم بندی های تازه بین شعر و نظم نگاه شما به شاهنامه و هنر شعری در آن چگونه است؟

* تفاوت بین شعر و نظم درست است. اما این تعریف در ایران هیچ ارزشی ندارد. در ایران فکر می کنند شعر چیزی است که به احساسات دل شاعر بپردازد. بنابراین غزل حافظ شعر است ولی بوستان سعدی شعر نیست و باید آن را نظم دانست. اما این تعریف را هیچ کجای جهان نمی پذیرند. شاهنامه و بوستان از بهترین آثار شعری زبان فارسی هستند. متأسفانه این نوع نگاه به آثاری مانند شاهنامه و مانند آن در زبان فارسی بخاطر تعاریف نادرست و غلط از شعر است و باید گفت این تعاریف از ریشه و بن غلط است. فردوسی شاعری بزرگ و افتخار ایران و جهان است.

نباید به حرف کسانی که می خواهند با نگاه های غلط آثار بزرگ فارسی را زیر سؤال ببرند توجه کرد. من باز هم تأکید می کنم شاهنامه یک اثر بزرگ در عرصه شعر و افتخار ایران و جهان است.

نظر شما به عنوان کسی که سالها در مورد شاهنامه و فردوسی تحقیق کرده اید در مورد ساخت مکانی فرهنگی در توس با عنوان «ایرانسرای فردوسی» و تاسیس محلی برای پژوهش در مورد شاهنامه در یکی از شهرهای ایران چیست؟

* ساخت «ایرانسرای فردوسی» بسیار بسیار کار خوبی است که به همت دوستانی مانند شاعر خوب مرحوم فریدون مشیری، استاد زرین کوب و تعدادی دیگر آغاز شد و هم اکنون دوست عزیز دکتر "محمد علی اسلامی ندوشن" که از ابتدا در این کار شرکت داشته اند دنبال آن هستند و دوستان دیگری نیز ایشان را یاری می کنند. امیدوارم این کار به انجام برسد. اما در مورد مرکزی که در آن به شاهنامه پژوهی پرداخته شود باید بگویم، ما به چنین محلی نیاز داریم البته در این محل نباید تنها به شاهنامه پرداخت بلکه بهتر است تمامی حماسه های ایرانی در آن مورد بررسی قرار بگیرد. ما ادبیات حماسی خوبی داریم. ادبیات حماسی ما مانند ادبیات غنایی و عرفانی مهم است و باید به آن توجه کرد.

اگر حرف دیگری باشد می شنویم؟

* برای شما و تمام دوستان که در عرصه ادبیات و فرهنگ فعالیت دارید آرزوی موفقیت می کنم